

Харченко Сергій Володимирович,
старший викладач кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ТРУПІВ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Аналіз слідчої практики свідчить про те, що при розслідуванні військових злочинів та злочинів проти життя особи, а саме всіх видів вбивств, в умовах воєнного стану, запровадженого Указом Президента України у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, обов'язково виникає необхідність пред'явлення трупів для впізнання, що як правило відбувається за не найбільш сприятливих та складних умов та обставин.

Насамперед, пред'явлення для впізнання – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в пред'явленні свідку, потерпілому, підозрюваному в передбаченому законом порядку певного об'єкта, з метою встановлення його тотожності, подібності або відмінності з тим об'єктом, який спостерігали раніше, зберегли в пам'яті і про який давали показання (статі 228–231 КПК України) [2, с. 383].

Мета впізнання – отримання доказів, які являють собою висновок одного з учасників процесу, про результати проведеної ним ідентифікації – тотожність, схожість або відмінність осіб чи об'єктів, представлених для ознайомлення, з ознаками, що збереглися в його пам'яті.

Зміст впізнання полягає у візуальному огляді, спостереженні або сприйнятті іншим чином предметів або окремих осіб та їх ідентифікування з зафіксованим у пам'яті образом, тобто порівняння впізнаючим відбитого в його пам'яті образу предметів чи осіб, яких він раніше спостерігав, з ознаками предметів чи людей, що пред'явлені йому для впізнання, та здійснення на цій основі логічного висновку про їх тотожність, схожість або відмінність.

Трупи пред'являють для впізнання у тих випадках, коли не можна встановити особу загиблої людини за документами або зовнішність трупа значно змінена. Пред'явлення для впізнання трупа може бути одним із засобів встановлення його особи.

Порядок пред'явлення трупа для впізнання регламентовано статтею 230 КПК України Пред'явлення трупа

для впізнання здійснюється з додержанням вимог, передбачених частинами 1 і 8 статті 228 КПК України [1].

У практиці досудового розслідування трапляються два основні випадки пред'явлення трупа для впізнання. Перший випадок має місце при організації пред'явлення відразу ж після огляду місця події, і слідчий часто позбавлений можливості допитати кого-небудь щодо прикмет невідомої особи, труп якої пред'являтиметься. За таких обставин без попереднього допиту труп пред'являється мешканцям навколишніх будинків, вулиць, а також службовим особам, які спілкуються з населенням. Другий випадок має місце тоді, коли на момент впізнання є дані про зникнення певної особи, допитують її близьких чи знайомих, а потім пред'являють їм труп для впізнання.

Тактика пред'явлення для впізнання трупів відрізняється від впізнання інших об'єктів такими особливостями:

а) труп пред'являється один;

б) якщо на трупі є ушкодження, то проводиться його «туалет» або «реставрація», надається вигляд, який особа мала за життя;

в) спочатку труп пред'являється особам, які заявили, що людина пропала безвісно, а пізніше – іншим особам, яких попередньо треба допитати;

г) під час впізнання відкритим, як правило, залишається тільки обличчя трупа, інші частини закриваються простиралом.

Впізнаючий під час впізнання може оглянути інші частини тіла трупа, на яких можуть знаходитися індивідуальні ознаки (родимки, шрами тощо).

Трупи для впізнання пред'являються близьким родичам або іншим особам, які добре знали не лише загальні риси зовнішності померлого, а й особливі прикмети. Ураховуючи важливі етичні моменти, а також специфічність об'єкта, труп для впізнання може бути пред'явлений лише один, тобто на цей різновид пред'явлення для впізнання не поширюється правило про пред'явлення для впізнання серед схожих осіб.

Труп може пред'являтися як у місці виявлення, так і в морзі. Впізнання трупа, за можливості, слід проводити одразу ж після його виявлення. Невиправдане зволікання призводить до появи трупних змін, які можуть ускладнити процес упізнання. Смерть може змінити окремі риси обличчя, його загальний вираз, колір шкіри та волосся, внаслідок чого навіть людині, яка добре знала загиблого, іноді буває важко впізнати її труп [5, с. 46].

В. Ю. Шепітько вказує, що впізнання трупа слід проводити у тому одязі, що є на ньому [4, с. 321]. Ми погоджуємося з цим твердженням, але в разі необхідності цьому повинна передумати так звана «реставрація» трупа, що полягає у видаленні бруду і крові з його обличчя, приведенні у звичайний вигляд зачіски. Тільки в особливих випадках, до яких слід віднести наявність значних ушкоджень на обличчі чи його зміну внаслідок тривалого перебування у воді тощо, можна визнати доцільною реставрацію обличчя трупа. Для ідентифікації особи необхідно широко використовувати прикмети, що є на трупі, а для впізнання слід надати впізнаючому можливість оглянути обличчя трупа, а в разі необхідності – все тіло. При пред'явленні трупа для впізнання враховувати деякі дані психології, оскільки трапляються випадки помилкового впізнання внаслідок психологічного настроювання, самонавіювання тощо; іноді при цьому необхідна присутність судово-медичного експерта [3, с. 242–243].

Труп потрібно пред'являти для впізнання прикритим тканиною (наприклад, простирадлом), не порушуючи етичних норм. Якщо особу можуть упізнати за прикметами, які знаходяться на інших частинах тіла (наприклад, животі, ягодилах), то їх можна оголити. Для того, щоб особа, яка впізнає, могла уважно оглянути прикмети трупа, його положення можна міняти [5, с. 45].

Якщо труп не впізнано, його відправляють до моргу. Слідчий продовжує роботу щодо встановлення осіб, які можуть впізнати труп (наведення довідок про осіб, які зникли безвісти, перевірка за даними криміналістичного обліку тощо). Для впізнання може пред'являтися труп особи або його частини.

Пред'явлення для впізнання трупа має істотні психологічні особливості. Найчастіше в такій слідчій дії беруть участь близькі родичі, члени сім'ї, друзі, колеги і знайомі, які знали за життя померлого. Тому особливу увагу слідчий повинен приділити психологічній підготовці впізнаючого до проведення впізнання. З цією метою може бути запрошений психолог. Особливо це актуально, коли йдеться про злочини проти життя особи, що стали наслідком військової агресії та викликали загибель багатьох людей.

Смерть дуже змінює зовнішність людини. Тому важливо перед пред'явленням для впізнання попередньо з'ясувати, чи може впізнаючий впізнати труп, опитати того, хто впізнає труп, про зовнішній вигляд і прикмети померлого, які слід зафіксувати у протоколі. Такі дії активізують пам'ять

впізнаючого і дозволять підвищити ступінь надійності результатів пред'явлення для впізнання трупа.

З етичних міркувань для участі у пред'явленні для впізнання трупа, якщо це можливо, як понятих доцільно запросити співробітників моргу чи лікарні, або ж застосувати безперервний відеозапис.

Для встановлення особи вбитого нерідко пред'являються фотознімки трупа. Звичайно ці фотознімки використовуються у випадках, коли пред'явлення трупа не дало позитивних результатів і його поховали, Фотознімки можуть пред'являтися не тільки на тій території, де було виявлено труп, а й інших місцях.

Про проведення пред'явлення для впізнання складається протокол згідно з вимогами КПК України, у якому докладно зазначаються ознаки або сукупність ознак, за якими особа впізнала труп.

До порядку складання й змісту протоколу пред'явлення для впізнання додатків до нього висуваються загальні вимоги, що встановлені статтями 104, 105 і 106 та 231 КПК України [1].

Протокол має бути складений як при позитивному, так і при негативному результаті проведення впізнання. Протокол підписують: особа, яка провадила процесуальну дію, а також особи, які були присутні або брали участь у і проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 травня 2022 р. : (ОФІЦ. ТЕКСТ, джерело документа: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін., за ред. В. Я. Тація, І. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. 824 с.

3. Криміналістика / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., переробл. і доповн. Х. : Право, 2008. 464 с.

4. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. К. : Ін Юре, 2001. 684 с.

5. Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи : навч.-практ. посіб. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2007. 94 с.